

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

БАЛАДИГА С. П.,
адвокат,
аспірант кафедри кримінального права
та процесу
(*Державний податковий університет*)

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.43>

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікація злочинів проти основ національної безпеки України займає перше місце в особливій частині Кримінального кодексу України, що підкреслює тяжкість кримінальних правопорушень.

Окремі аспекти процесу розслідування злочинів проти основ національної безпеки викладено в дослідженнях вітчизняних і закордонних фахівців, таких як: І.М. Дальший, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд, О.М. Яковлев, В.Н. Кудрявцев, М.Ф. Головатий, В.А. Бачінін, А.Е. Тарас, К.В. Сельченко, Матвійчук В.К., Мошняга Л.В., Савченко А.В., Томчук І.О., Хавронюк М.І., Чорний Р.Л. та інших.

Під час російського повномасштабного вторгнення в Україну постає гостра потреба в удосконаленні методів та процесів розслідування злочинів проти основ національної безпеки.

Кримінальний кодекс України протягом останніх років доповнено новими видами злочинів, такі як: стаття 111-1 «Колабораційна діяльність», стаття 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», стаття 111-2 «Пособництво державі-агресору». Зміни зазнали й межі території або державного кордону України, які наразі є тимчасово окуповані.

Нові види злочинів потребують нових методів та навиків розслідування, з урахуванням воєнного стану, проблем зі збиранням доказів, окупацію територій Донецької, Луганської, Харківської, Запорізької областей та Автономної республіки Крим.

Нові та удосконалення наявних методів розслідування злочинів проти основ національної безпеки України мають забезпечити перш за все швидке та ефективне розкриття злочинів з подальшим притягненням винних осіб до відповідальності задля безпеки держави. Особливої уваги потребує міжнародна співпраця державних органів України задля набуття нових навичок та вмінь.

Мета статті полягає у визначенні шляхів удосконалення процесу розслідування злочинів проти основ національної безпеки України.

Для досягнення поставленої мети було проаналізовано норми кримінального та кримінального-процесуального права, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України та визначають процедуру проведення слідчо-розшукових дій, а також досліджено статі науковців кримінального процесу та міжнародну практику розслідування злочинів проти національної безпеки.

Ключові слова: державна безпека, державна зрада, колабораційна діяльність, кримінальна відповідальність, злочин, кримінальне законодавство, національна безпека.

Baladyha S. P. Separate issues of improving the investigation of crimes against the foundations of national security of Ukraine

The qualification of crimes against the foundations of the national security of Ukraine occupies the first place in a special part of the Criminal Code of Ukraine, which emphasizes the severity of criminal offenses.

Separate aspects of the process of investigating crimes against the foundations of national security are outlined in the studies of domestic and foreign specialists, such as: I.M. Further, V.V. Holina, O.G. Kalman, O.V. Lysodyed, O.M. Yakovlev, V.N. Kudryavtsev, M.F. Heady; V.A. Bachinin, A.E. Taras, K.V. Selchenok, V.K. Matviychuk, L.V. Moshnyaga, A.V. Savchenko, I.O. Tomchuk, M.I. Havronyuk, R.L. Black and others.

During the Russian full-scale invasion of Ukraine, there is an urgent need to improve the methods and processes of investigating crimes against the foundations of national security.

In recent years, the Criminal Code of Ukraine has been supplemented with new types of crimes, such as: Article 111-1 "Collaborative Activities", Article 114-2 "Unauthorized dissemination of information on the sending, movement of weapons, armaments and military supplies to Ukraine, movement, movement or placement of Armed Forces of Ukraine or other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine, committed under conditions of war or a state of emergency", Article 111-2 "Assistance to the aggressor state". The borders of the territory or the state border of Ukraine, which are currently temporarily occupied, have also undergone changes.

New types of crimes require new investigative methods and skills, taking into account the state of war, problems with gathering evidence, the occupation of the territories of Donetsk, Luhansk, Kharkiv, Zaporizhia regions and the Autonomous Republic of Crimea.

New and improvement of existing methods of investigation of crimes against the foundations of national security of Ukraine should ensure, first of all, quick and effective disclosure of crimes with subsequent prosecution of the guilty persons for the sake of the security of the state. Special attention is needed for the international cooperation of the state bodies of Ukraine in order to acquire new skills and abilities.

The purpose of the article is to identify ways to improve the process of investigating crimes against the foundations of Ukraine's national security.

To achieve the goal, the norms of criminal and criminal-procedural law were analyzed, which establish criminal liability for crimes against the foundations of national security of Ukraine and determine the procedure for conducting investigative actions, as well as the gender of criminal process scientists and the international practice of investigating crimes against national security.

Key words: state security, treason, collaborative activity, criminal liability, crime, criminal legislation, national security.

Вступ. Успіх здійснення правоохоронними органами своїх функцій щодо розслідування найтяжчих злочинів, зокрема проти основ національної безпеки України, знаходиться у прямому зв'язку з використанням у їх діяльності досягнень науково-теоретичного прогресу. Провідне значення в цьому процесі належить юридичній науці, зокрема, криміналістиці з її методикою розслідування злочинів. Методика розслідування злочинів знаходиться в стані активного розвитку у зв'язку з чим є певні труднощі під час її вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження окремих питань вдосконалення розслідування злочинів проти основ національної безпеки України.

Результати дослідження. Україна перебуває в унікальній ситуації, коли повністю збережено та не втрачено національну систему правосуддя, забезпечено роботу кожного правоохоронного органу та наявна здатність в умовах війни розслідувати воєнні злочини, злочини проти національної безпеки за допомогою правоохоронних органів та судів. Подібного міжнародного досвіду в країнах Європи, які мають розвинену правоохоронну систему та перебувають у стані війни не існує.

Органи досудового розслідування відзначають наявність складнощів, які стають на перешкоді ефективному розслідуванню злочинів проти основ національної безпеки України. Серед них – великі масштаби воєнних дій, законодавчі перепони, брак необхідних ресурсів та знань специфіки розслідування таких злочинів.

Існують проблеми в розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки, які полягають у непроведенні першочергових необхідних слідчих дій або недбале їх проведення, втраті доказів, хаотичному та безсистемному зберіганні матеріалів кримінального провадження, необґрунтованій та неодноразовій зміні підслідності, недосвідченості слідчих тощо [1, с. 42].

Великі масштаби воєнних дій на території України є об'єктивною обставиною, яка перешкоджає ефективному розслідуванню злочинів, на яку не можливо здійснити вплив державі, то законодавчі перепони, брак необхідних ресурсів та знань специфіки розслідування таких злочинів тощо є обставинами, які можуть бути вирішені державою.

Першочергово для покращення розслідування злочинів проти основ національної безпеки слід налагодити ефективну координацію усіх органів досудового розслідування та їх належну комунікацію. Неодноразово прослідковувалось, що одну і ту ж роботу зі збирання доказів можуть проводити декілька правоохоронних органів, що звісно не покращує її ефективність виконання. Натомість налагодивши координацію усіх правоохоронних органів досудового розслідування, а саме Служби безпеки України, Національної поліції, Державного бюро розслідувань, прокуратури, розподіливши між правоохоронними органами свої функції та задачі в розслідуванні, значним чином вплине на ефективність та саме головне вплине результат розслідування злочинів проти основ національної безпеки України [2, с. 212].

Серед інших методів покращень процесу розслідувань – створення єдиного алгоритму розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, враховуючи особливості кожного злочину зазначено в першому розділі Особливої частини Кримінального кодексу України (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, диверсія, шпигунство, колабораційна діяльність та інші).

Безумовно, варто наголосити, що будь-яка робота правоохоронних органів має супроводжуватись постійним підвищенням кваліфікації правоохоронців. Сучасний стан держави вимагає високого культурного рівня, освіченості, здатності до самоосвіти та самовдосконалення, вмінням правильно й ефективно застосовувати свої знання в різних сферах правоохоронної діяльності.

Постійне вдосконалення знань, умінь і навичок неможливе без якісної діяльності системи післядипломної освіти. За сучасних швидкозмінних умов система вищої відомчої освіти не може забезпечити знаннями працівників правоохоронних органів на все життя, тому єдиним правильним шляхом вирішення питання є своєчасне проходження додаткового навчання у системі післядипломної освіти [3, с. 125].

До прикладу наказом Міністерства внутрішніх справ від 24.12.2015 № 1625 затверджено Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції. Відповідно до зазначеного положення, тривалість навчання в системі післядипломної освіти визначається відповідно до навчальних планів та програм і встановлюється навчальним закладом, органом поліції, підприємством, установою, організацією, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, в яких здійснюється навчання за погодженням

із замовником. На підвищення кваліфікації працівники поліції направляються за потребою, але не рідше одного разу на 3 роки, а також обов'язково перед призначенням на керівну посаду, у тому числі вищу керівну посаду, ніж займана [4].

В умовах воєнного стану, традиційні підходи до підготовки працівників правоохоронних органів, що склалися протягом багатьох років і багато в чому були встановлені за радянських часів, не забезпечують необхідну якість і професійну обізнаність, компетентність кваліфікованих кадрів.

Однак з огляду на воєнний стан в якому перебуває Україна, оновлення знань працівників правоохоронних органів найефективніше можливе в вигляді короткострокового підвищення кваліфікації за допомогою спеціалізованих навчальних курсів, тематичних семінарів, семінар-практикумів, семінар-тренінгів тощо.

Короткострокове підвищення кваліфікації проводиться з метою вивчення актуальних проблем розслідування злочинів проти основ національної безпеки, нових актів законодавства, кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду розслідування злочинів, правоохоронної та правозахисної діяльності, що є ефективним з огляду сьогодення. Таке підвищення кваліфікації працівників правоохоронного сектору може здійснюватися за місцем несення ними служби з обов'язковим залученням науково-педагогічного та педагогічного (викладацького) складу навчальних закладів.

Широкого застосування у навчанні правоохоронних органів осучаснених займають новітні технології, зокрема дистанційне навчання. Розробник фахових навчальних дистанційних курсів для працівників поліції К.Л. Бугайчук зазначав, що при обранні форми навчання для перепідготовки, підвищення кваліфікації «відповідно до чинних нормативних актів треба звернути увагу, що в умовах дистанційного навчання застосовуються не тільки інформаційно-комунікаційні, але й психолого-педагогічні технології». Це свідчить про те, що дистанційне навчання – це не тільки Інтернет, програмне забезпечення та комп'ютерна техніка, але й застосування у навчальному процесі педагогічних технологій, методів, прийомів та способів організації і проведення навчального процесу. Такі технології у своїй сукупності і мають назву «технології дистанційного навчання» [5, с. 157].

Одним із методів покращення розслідування злочинів проти безпеки держави, може стати і залучення країн-партнерів, міжнародних організацій та інституцій у вигляді залучення спеціалістів з належним досвідом для ідентифікації тіл загиблих, отримання відповідного обладнання та інших ресурсів, потрібних для такої роботи. Однак такий метод покращення є досить дискусійним у зв'язку з втручанням в процес розслідування іноземних елементів, тому підлягає для обговорення між науковцями та законотворцями.

Ще одним з методів ефективності розслідування злочинів проти основ національної безпеки є моніторинг та оцінка розслідування злочинів. Даний елемент є важливими в кримінально процесуальній діяльності, оскільки забезпечує прозорість, ефективність та відповідальність у процесі розслідування. Здійснюючи моніторинг та оцінку розслідувань, держава визначає ефективності методів розслідування, оцінку своєчасності реагування на злочини, забезпечує дотримання прав людини. Аналізуючи процеси розслідувань, можна з'ясувати час, витрачений на розслідування, кількість розкритих злочинів, відсоток успішних кримінальних справ у суді [6 с. 121].

Саме останній елемент, як відсоток успішних кримінальних справ у суді, є показником успішності діяльності правоохоронних органів при розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки, оскільки саме суд, як незалежний орган, виносить вирок стосовно осіб, обвинувачених в тероризмі, державній зраді, шпигунство тощо [7].

Ефективний, постійний моніторинг та оцінка процесів розслідування злочинів, може суттєво поліпшити якість розслідувань та довіру громадськості до правоохоронних органів [8].

Висновки. Отже, в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України виникла нагальна потреба вдосконалення криміналістичної методики розслідування злочинів проти національної безпеки. Ця методика повинна враховувати нові форми та масштаби

злочинів, специфіку воєнного стану, труднощі збору доказів на окупованих територіях, необхідність протидії кіберзлочинам та інформаційним диверсіям.

Звичайно, що процеси покращення розслідування злочинів є критично важливими для підвищення ефективності правоохоронних органів та забезпечення справедливості.

Покращення процесів розслідування злочинів потребує комплексного підходу, що охоплює технологічні інновації, навчання персоналу та зміцнення зв'язків між усіма учасниками кримінального процесу. Професійна підготовка у вигляді регулярних тренінгів з нових методів розслідування, використання технологій і дотримання прав людини, обмін досвідом шляхом залучення міжнародних експертів та участь у конференціях для обміну найкращими практиками, а також використання сучасних технологій є основними методами сьогодення, які можуть покращити процеси розслідувань злочинів проти основ національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. Політологія*. 2011. Вип. 143. С. 42–46.

2. Кононенко Ю.С. Основи методики розслідування державної зради. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису : дис. ... канд. філол. наук: 081 – Право. Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2024. 212 с.

3. Музичук О.М. Сутність професійної підготовки персоналу ОВС. *Форум права*, 2007. № 1. С. 125–130.

4. Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції: затв. наказом МВС України від 24.12.2015 № 1625 : веб-сайт. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16> (дата звернення: 20.10.2024).

5. Бугайчук К.Л. Застосування технологій дистанційного навчання в післядипломній освіті працівників Національної поліції України : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2017. С. 157–161.

6. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис. Сєвєродонецьк, 2020. 121 с.

7. Кримінальний кодекс України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 20.10.2024).

8. Політика запобігання злочинності в Україні у світлі статистики злочинності за вісім місяців 2022 року/ Ягунов Д. В. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 7. С. 28–45.

